

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Jacka Machowskiego
36 włóków ICC. cykl druków artystycznych. Adaptacja techniki mokuhanaga
(promotor: dr hab. Paweł Broczyński prof. UR)

Pan Jacek Machowski ukończył studia na Wydziale Sztuki Uniwersytetu Rzeszowskiego w 2015 roku. W latach 2016-2019 pracował w Zespole Szkół Plastycznych w Tarnowie, a następnie, w latach 2019-2022 w Zespole Państwowych Szkół Plastycznych w Krakowie. Od 2022 roku pełni funkcję asystenta dydaktycznego, a od 2024 roku jest zatrudniony na stanowisku badawczo - dydaktycznym na Wydziale Sztuki macierzystej uczelni. Do 2024 roku był doktorantem w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Autor dysertacji aktywnie popularyzuje technikę drzeworytu japońskiego - mokuhanaga, organizując liczne warsztaty, plenery i pokazy. W części pisemnej pracy, w rozdziale *Warsztaty i popularyzacja techniki*, wymienia 15 wybranych wydarzeń, m.in. w Muzeum Narodowym w Krakowie, na wyższych uczelniach artystycznych w Polsce oraz innych centrach kulturalno-edukacyjnych. Działalność ta jest kontynuowana do dziś. Na przełomie grudnia 2024 i marca 2025 roku odbył się cykl warsztatów zatytułowanych „Mokuhanaga. Warsztaty drzeworytu japońskiego z Jackiem Machowskim” w Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie. Jego działalność w tym obszarze wnosi istotny wkład w rozwój dziedziny oraz wiedzy o niej.

Od rozpoczęcia studiów doktorskich w 2019 roku Pan Jacek Machowski wziął udział w 64 pokazach zbiorowych w kraju i za granicą. Jego prace były wielokrotnie nagradzane i wyróżniane, m.in. otrzymał wyróżnienia honorowe na XII i XIII Quadriennale Drzeworytu i Linorytu Polskiego w Olsztynie (2019, 2023), VII edycji Konkursu na ekslibris im. Klemensa Raczka w Poznaniu (2019). Na 10. Międzynarodowym konkursie na małą formę graficzną w Gdańskim Archipelagu Kultury, jego prace otrzymały nagrodę Andrzeja Stelmasiewicza (2020). Na IX Konkursie na ekslibris im. Klemensa Raczka otrzymał 3 nagrodę (2022). Zaprezentował swoje prace na czterech wystawach indywidualnych: „Implikacje ciężenia”, Jan Fejkiel Gallery, Kraków (2020). „Special S obiektywne +”, Galeria Engram, Katowice (2022). „Obrazy zastanego świata”, Black Woolf, Katowice (2023). „Mono no aware, znaczy piękno”, Muzeum Etnograficzne w Toruniu (2024). Jest także autorem artykułu podsumowującego badania grantowe dotyczące zastosowania technik cyfrowych do tworzenia matryc ksylograficznych w drzeworycie japońskim („Faksymile drzeworytu japońskiego przy

zastosowaniu technik cyfrowych do tworzenia matryc ksylograficznych”, Repozytorium Uniwersytetu Rzeszowskiego, Polska, 2022). Biorąc pod uwagę bogatą działalność popularyzatorską, badawczą oraz dydaktyczną Pana Jacka Machowskiego jego działalność wystawiennicza zasługuje na szczególne uznanie.

Jacek Machowski przedstawił do recenzji dokumentację swojej pracy doktorskiej zatytułowanej „36 widoków EC - cykl druków artystycznych. Adaptacja techniki mokuhanga”, wykonaną w formie szytej książki formatu a5. Treści zawarte w twardej oprawie, obejmują 150 stron bogato ilustrowanego materiału, podzielonego na części i rozdziały. Już sam dobór matowego, dość ciężkiego papieru oraz konstrukcja publikacji, wprowadzają czytelnika w klimat japońskiej tradycji tworzenia książek. Przemyślana poręczność i podręczność, doskonale wpisują się w kameralny charakter warsztatu artysty, który posługuje się techniką mokuhanga. Zdecydowanie jest to obiekt o wysokiej wartości estetycznej. Spis treści ujawnia części zatytułowane: „O autorze”, „Motywacja”, „Technika mokuhanga”, „Badania”, „Cykl 36 widoków EC”, oraz „Podsumowanie”. Szczegóły znajdują się w rozdziałach opatrzonych osobnymi tytułami. Mimo że temat poruszany przez doktoranta jest bardzo obszerny, o czym sam autor wspomina na początku, pisząc o wielu technikach dodatkowych i pokusie rozszerzenia zakresu swoich badań, całość sprawia wrażenie przemyślanej i logicznie uporządkowanej struktury. Wszystkie materiały autor udostępnił również w wersji elektronicznej.

Część badawcza

W części pierwszej dotyczącej motywacji autor trafnie zauważa paradoks, że choć w Polsce drzeworyt japoński jest rozpoznawalny wizualnie, to jednak wiedza o jego technologii i praktykowaniu jest bardzo ograniczona. Doktorant podkreśla ekologiczny i praktyczny charakter techniki mokuhanga, zwracając uwagę na jej naturalne materiały, prostotę narzędzi oraz brak konieczności stosowania szkodliwych substancji. Wskazuje również na rosnące zainteresowanie tą techniką w krajach zachodnich oraz jej potencjał do upowszechniania w Polsce.

W rozdziałach części drugiej „Technika mokuhanga”, autor przedstawia analizę tożsamości artystycznej Japonii, której fundamentem jest tradycja papieru i druku, ze szczególnym uwzględnieniem techniki drzeworytu mokuhanga. Doktorant podkreśla, że drzeworyt, choć wywodzi się z Chin, został w Japonii znacząco udoskonalony. Szczegółowo omawia rozwój techniki od jej japońskich początków w VIII wieku, przez rozkwit w okresie Edo, aż po wpływ na sztukę europejską w XIX wieku. Autor zwraca uwagę na różnorodność technik uszlachetniających. Ważnym aspektem jest też opis współczesnych nurtów sosaku-hanga i shin-hanga, które reprezentują odmienne podejście do procesu twórczego - odpowiednio indywidualistyczne i zespołowe - pokazując ewolucję techniki i jej adaptację do zmieniających się warunków kulturowych i rynkowych. Autor nie pomija również wymiany kulturowej między Japonią a Europą, wskazując na wzajemne inspiracje i adaptacje, które miały wpływ na rozwój sztuk obu regionów. Kończąc tę część doktorant analizuje współczesną

sytuację mokuhanga w Polsce, opierając się na własnych badaniach, co dodaje pracy aktualności. Podsumowując, część ta stanowi rzetelne, dobrze udokumentowane i spójne wprowadzenie do tematu, łącząc historyczne fakty z analizą techniczną i kulturową.

W części zatytułowanej „O samej technice” prezentuje szeroką, pogłębioną analizę ewolucji tej metody, jej współczesnych zastosowań oraz przemian, jakie zaszły na przestrzeni wieków. Autor w przekonujący sposób ukazuje, że mokuhanga, choć zakorzeniona w tradycji, pozostaje techniką dynamiczną, stale dostosowującą się do zmieniających się warunków społecznych i technologicznych. Szczegółowo opisuje dwa główne systemy pracy: tradycyjny, kolektywny model hanmoto oraz nowoczesny, indywidualny nurt sosaku-hanga. Rozdział „Hanmoto-system wieloosobowy. Procedury tworzenia mokuhanga” zawiera precyzyjny opis procesu technologicznego-od wyboru i przygotowania drewna, przez wycinanie matryc, po drukowanie i wykańczanie odbitek. Doktorant podkreśla znaczenie tradycyjnych materiałów (np. drewna yamazakura, kleju nori, papierów washi), ale zauważa także rosnącą rolę zamienników, co jest odpowiedzią na potrzeby współczesnych twórców i szerokie zastosowanie mokuhanga w edukacji. Na uwagę zasługuje refleksja dotycząca powtarzalności efektów i granic między grafiką i malarstwem - autor słusznie zauważa, że ręczny charakter pracy i doświadczenie drukarza pozwalają osiągać zarówno unikatowe, jak i powtarzalne rezultaty, co stanowi o wyjątkowości techniki. W dalszej części omawia wyzwania związane z wprowadzeniem techniki mokuhanga do warunków europejskich, a w szczególności polskich. Autor trafnie wskazuje, że brak dostępu do oryginalnych narzędzi i materiałów, różnice klimatyczne oraz ograniczenia w wymianie informacji wymusiły konieczność stosowania lokalnych zamienników i modyfikacji techniki, co jest zgodne z historyczną ciągłością ewolucji narzędzi drzeworytniczych. Doktorant nie tylko dokumentuje trudności, jakie napotykają artyści w Polsce i na świecie, ale także aktywnie podejmuje eksperymenty z zamiennikami i własnymi narzędziami, co świadczy o jego zaangażowaniu i praktycznym wkładzie w rozwój techniki mokuhanga poza Japonią. Podsumowując, część ta stanowi ważny wkład w zrozumienie dynamiki adaptacji tradycyjnych technik artystycznych w nowych kontekstach geograficznych i kulturowych, podkreślając zarówno historyczną ciągłość zmian, jak i współczesne wyzwania i innowacje.

W części badawczej swojej pracy, w rozdziałach „Sposoby badawcze” i „Materiał na matryce” szczegółowo opisuje metodykę badań prowadzonych w celu adaptacji tradycyjnej techniki mokuhanga, ze szczególnym uwzględnieniem testów różnych materiałów na matryce drzeworytnicze. Autor, korzystając z konsultacji z ekspertami oraz własnych eksperymentów, systematycznie analizuje właściwości drewna litego i sklejek, wskazując na ich zalety i ograniczenia w kontekście specyfiki mokuhanga - zwłaszcza pod kątem absorpcji wody, podatności na obróbkę i dostępności surowca. W dalszych rozdziałach zatytułowanych kolejno noża i dłuta, doktorant szczegółowo opisuje budowę, właściwości oraz zasady użytkowania noża *hangito* - podstawowego narzędzia do tworzenia matryc. Wskazuje na jego skomplikowaną konstrukcję opartą na połączeniu dwóch rodzajów stali, co zapewnia zarówno twardość, jak i elastyczność ostrza. Podkreśla konieczność utrzymywania narzędzia w stałej

ostrości oraz znaczenie odpowiedniego doboru kąta ostrzenia w zależności od charakteru cięcia. Zwraca uwagę na problemy związane z dostępnością oryginalnych japońskich narzędzi oraz próby ich zastąpienia nożami snycerskimi i segmentowymi. Doktorant, bazując na własnych doświadczeniach i testach, wskazuje na zalety noży segmentowych firmy OLFA, które - mimo pewnych różnic konstrukcyjnych - okazały się najbardziej funkcjonalne i dostępne na rynku polskim. Zwraca uwagę na ergonomię, twardość ostrza, oraz łatwość utrzymania narzędzia w gotowości do pracy. Szeroko omawia różne typy dłut wykorzystywanych do obniżania powierzchni niedrukujących, precyzyjnych prac oraz wycinania znaków *kento*. Autor nie tylko analizuje ich budowę i funkcjonalność, ale także odnosi się do własnych eksperymentów z produkcją dłut *aisuki* ze stali szybko tnącej, które zostały pozytywnie ocenione przez innych praktyków. Rozdział dotyczący dłut kończy omówieniem metod ostrzenia narzędzi, poczynawszy od tradycyjnych kamieni szlifierskich, przez ośelki diamentowe, aż po najprostsze rozwiązania z użyciem papieru ściernego. W dalszej części szczegółowo porównuje zachodni drzeworyt, gdzie farba nakładana jest wałkiem wyłącznie na powierzchnie drukujące, z japońską mokuhanga, w której stosuje się farby wodne na spoiwie nori. Wskazuje, że w mokuhanga farba rozcierana jest po całym bloku, co wymaga wyjątkowej dbałości o gładkość powierzchni miejsc wyciętych. Przedstawia budowę i funkcję tradycyjnych narzędzi, takich jak *hakobi*, *maru bake*, *sosaku hake*, *surikomi hake*, *mizu bake* i *dosa bake*, opisując zarówno oryginalne rozwiązania, jak i własne, eksperymentalne zamienniki. Autor podkreśla, że samodzielne wykonanie narzędzi oraz ich testowanie pozwoliło mu lepiej zrozumieć specyfikę techniki i dostosować ją do realiów lokalnych. W rozdziale poświęconym papierom doktorant analizuje właściwości tradycyjnych japońskich materiałów oraz ich przygotowanie (zaklejanie *dosa*). Przedstawia wyniki własnych badań porównawczych różnych próbek papierów, w tym dostępnych na rynku europejskim, co stanowi cenny wkład praktyczny. Szczególną uwagę zwraca na dostępność i koszty materiałów, wskazując alternatywy, które mogą być wykorzystane w warunkach polskich. Podobnie szeroko omawia zagadnienie farb, podkreślając różnice w spoiwach, transparentności i sposobach przygotowania pigmentów. Autor testuje różne receptury i zamienniki, co pozwala na elastyczne podejście do procesu twórczego. Opis budowy i funkcji *baren* - kluczowego narzędzia do docisku w mokuhanga - jest szczegółowy i poparty własnymi próbami wykonania tego narzędzia z dostępnych materiałów. Doktorant nie tylko rekonstruuje tradycyjne rozwiązania, ale także proponuje nowoczesne zamienniki (np. baren drukowany na drukarce 3D), analizując ich ergonomię, trwałość i efektywność. Wskazuje, że eksperymenty te mają wymiar nie tylko praktyczny, ale i edukacyjny, pozwalając na popularyzację techniki wśród początkujących. W kolejnym rozdziale omawia grawerowanie laserowe, w kontekście współczesnej praktyki graficznej. Autor argumentuje, że wprowadzenie innowacji jest naturalną kontynuacją historycznego rozwoju technik graficznych i nie stoi w sprzeczności z tradycją. Własne badania nad wykorzystaniem technik cyfrowych do przygotowywania matryc opublikował w artykule, o którym wspominałem na wstępie. Ostatni rozdział części dotyczącej badań poświęcony jest działalności edukacyjnej autora - prowadzeniu warsztatów i popularyzacji mokuhanga w Polsce. Przedstawione scenariusze zajęć oraz refleksje

z przeprowadzonych kursów potwierdzają, że doktorant nie tylko zgłębia technikę na poziomie eksperckim, ale także skutecznie przekazuje wiedzę i inspiruje innych do samodzielnych poszukiwań.

Podsumowując tę część doktoratu, stwierdzam że praca dotycząca badań jest spójna, rzetelna i oparta na szerokiej bazie źródłowej oraz własnych doświadczeniach autora. Szczególną wartość stanowi połączenie analizy historyczno-technicznej z praktycznymi eksperymentami oraz krytycznym podejściem do dostępności materiałów i narzędzi w polskich realiach. Pan Jacek Machowski wykazuje się nie tylko biegłością warsztatową, ale i umiejętnością refleksji nad rozwojem techniki oraz jej dydaktycznym potencjałem. Praca wykonana w tej części stanowi istotny wkład w badania nad techniką mokuhanga i może służyć jako wzorzec dla przyszłych opracowań o charakterze naukowym, jak i praktycznym.

Część artystyczna

Część dotycząca pracy artystycznej doktoranta, stanowi pogłębioną analizę zarówno historycznych, jak i współczesnych aspektów cyklu graficznego 36 widoków EC, inspirowanego słynną serią Hokusai'a. Autor wykazuje dogłębną znajomość tradycji ukiyo-e, precyzyjnie wyjaśniając jej znaczenie w kontekście japońskiego drzeworytu oraz ewolucję tego gatunku. Szczególnie istotne jest tu zestawienie Góry Fuji - uniwersalnego symbolu Japonii - z industrialnym motywem kominu elektrociepłowni, który w cyklu Jacka Machowskiego staje się współczesnym odpowiednikiem pejzażowej dominanty. Prace ukazują, jak tradycyjna technika może być twórczo reinterpretowana i zastosowana do refleksji nad przemianami krajobrazu, technologią oraz relacją człowieka ze środowiskiem miejskim. Symbolicznie zastępując górę kominem, autor nadaje cyklowi uniwersalny wymiar i lokalny kontekst. Tytuły prac pełnią istotną funkcję narracyjną - kierują interpretacją, pozostawiając jednocześnie przestrzeń dla indywidualnego odbioru. Uzasadnienie wyboru monochromatycznej palety, dużego jak na technikę mokuhanga formatu oraz specyficznego papieru Kandashi świadczy o świadomym podejściu do środków wyrazu i chęci podkreślenia dialogu między tradycją a nowoczesnością. W warstwie kompozycyjnej prace wyróżniają się inwencją i dojrzałością. Autor, unikając prostego kopiowania układów kompozycyjnych charakterystycznych dla sztuki japońskiej, zachowuje ich niepowtarzalny klimat. Dobrze świadczy to o wieloletnich poszukiwaniach artystycznych, które doprowadziły Jacka Machowskiego do mistrzostwa w operowaniu przestrzenią. Warto zauważyć, że wcześniejsze prace autora, choćby te z cyklu „Mono no aware”, w których kompozycje często oparte były o zasadę złotego podziału, stanowią istotny etap w jego artystycznym rozwoju. Były to nie tylko wstępne, ale także dojrzałe eksploracje formalno-ideowe, które bez wątpienia przyczyniły się do osiągnięcia wybitnych rezultatów widocznych w cyklu doktorskim. Technicznie zestaw prezentuje bardzo wysoki poziom. Autor wykazuje biegłość na każdym etapie procesu twórczego - od koncepcyjnych szkiców, przez cyfrowe projekty i przygotowanie matryc, aż po finalny druk. Szczególnie imponujące jest stosowanie dużych formatów matryc, co w technice mokuhanga stanowi poważne wyzwanie i podnosi rangę całego cyklu. Autor umiejętnie łączy

elementy techniczne z artystyczną wizją, tworząc prace, które są zarówno estetycznie atrakcyjne, jak i koncepcyjnie bogate.

Podsumowanie recenzji

Praca doktorska Pana Jacka Machowskiego stanowi wyjątkowe i kompleksowe opracowanie, łączące pogłębioną refleksję teoretyczną z wybitnie autorskim dorobkiem artystycznym. Autor wykazał się nie tylko dogłębną znajomością tradycji oraz technologii drzeworytu japońskiego mokuhanga, ale również imponującą umiejętnością adaptacji tej techniki do warunków polskich, zarówno w wymiarze praktycznym, jak i edukacyjnym. Szczególnie cenne są autorskie eksperymenty z narzędziami i materiałami, a także konsekwentna popularyzacja techniki poprzez warsztaty, publikacje oraz działalność dydaktyczną.

Część teoretyczno badawcza pracy wyróżnia się rzetelnością, logiczną strukturą oraz bogactwem źródeł, a jej wartość podnosi ściśle powiązanie badań z praktyką artystyczną. Autor wykazuje się umiejętnością krytycznej analizy i twórczego podejścia do zagadnień technologicznych, co czyni jego pracę istotnym wkładem w rozwój wiedzy o mokuhanga poza Japonią.

Część artystyczna, oparta na cyklu 36 widoków EC, to dojrzała i przemyślana propozycja, która w nowatorski sposób interpretuje klasyczne motywy japońskie, osadzając je w kontekście współczesnych przemian krajobrazu. Prace prezentują wysoki poziom techniczny, inwencję kompozycyjną oraz głęboką refleksję nad relacją tradycji i nowoczesności, co czyni je znaczącym i oryginalnym wkładem w dziedzinę współczesnej grafiki artystycznej.

Biorąc pod uwagę zarówno wszechstronność i wagę badań, jak i wybitne osiągnięcia artystyczne oraz znaczący wkład w popularyzację i rozwój techniki mokuhanga w Polsce, rekomenduję przyznanie pracy wyróżnienia. Dysertacja Pana Jacka Machowskiego stanowi wzorcowy przykład pracy doktorskiej na styku teorii i praktyki, a jej wartość naukowa i artystyczna zasługuje na najwyższe uznanie. W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie magistra Jacka Machowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.